

ENSKILDA HÖGSKOLAN STOCKHOLM

Kandidatprogrammet i mänskliga rättigheter

EXAMENSARBETE

Kandidatuppstas
HT, 2019

Children of the Enemy

Svenska barn i Syrien och frågan om repatriering

Författare: Jennifer Jerez

Handledare: Ulf Johansson-Dahre

Enskilda Högskolan Stockholm

Nyckelord: Barnrättskonventionen; repatriering av barn; al-Hol; Syrien; svenska barn

Abstract

This thesis examines how Swedish children in camps in north-eastern Syria are constructed in Swedish political and legal discourse. The study focuses on the case of the Skråmo Gonzalez children. It analyses how children's rights and state responsibility are framed in public debate and official statements.

The study is a qualitative case study based on hermeneutic text analysis. The material includes political statements, legal sources, and media texts. The analysis draws on theories of dehumanization.

The findings show a gap between the legal recognition of children's rights and the limited practice of repatriation. Political discussions often stress legal and security-related constraints. The children are frequently described in relation to their parents rather than as independent rights-holders. The thesis argues that these descriptions help explain why repatriation has been limited.

Engelsk titel

Children of the Enemy: Swedish Children in Syria and the Issue of Repatriation

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Problemformulering	2
1.2	Syfte och frågeställning	2
1.3	Begreppsliga utgångspunkter.....	3
2	Tidigare forskning.....	3
2.1	Hannah Arendt och statslöshetens politiska konsekvenser.....	4
2.2	Samtida empirisk forskning om statslöshet och rättslig status	5
3	Material och metod	6
3.1	Material.....	6
3.2	Avgränsningar.....	7
3.3	Etiska överväganden	7
3.4	Metod.....	8
4	Teori.....	12
5	Undersökning.....	13
5.1	Historisk och politisk bakgrund.....	14
5.2	Svenska barnens situation i Syrien	16
5.3	Det svenska rättsliga ramverket och statens ansvar.....	18
5.4	Folkrätten och internationella förpliktelser.....	22
6	Analys	24

6.1	Barnens rättsliga status i praktiken	24
6.2	Avhumanisering i politiska uttalanden och offentlig debatt	26
6.3	Risk och hotargument som legitimering av begränsat agerande	27
6.4	Samlad analys i relation till forskningsfrågorna	27
7	Slutsatser och diskussion	28
7.1	Framtida forskning.....	29
	Bibliografi	30

1 Inledning

Under 2019 blev frågan om de svenska barn som befinner sig i läger i nordöstra Syrien ett omtalat ämne i den offentliga debatten. I denna debatt fungerade fallet med Patricio Galvez och hans sju barnbarn som ett centralt exempel och benämns i studien Skråmo Gonzales-barnen.

Galvez dotter lämnade Sverige 2014 tillsammans med sin man och deras fyra barn för att ansluta sig till Islamiska staten. Under sin tid i Syrien födde hon ytterligare tre barn.

Under 2019 fick Galvez besked om att båda föräldrarna hade avlidit, vilket innebar att de sju barnen hade blivit föräldralösa. Barnen var mellan ett och åtta år gamla och deras vistelseort var oklar. Vid denna tidpunkt saknade de giltiga rese- och identitetshandlingar, och de barn som fötts i Syrien var inte registrerade i svenska register.

För att kunna resa över internationella gränser krävs giltiga resehandlingar. I området saknades svensk ambassad och fungerande konsulär närvaro, vilket innebar att barnen inte själva kunde styrka sin identitet eller göra sin eventuella svenska nationalitet gällande i praktiken. Avsaknaden av dokumentation försvårade därmed möjligheten att föra barnen ut ur området utan statlig medverkan.

Galvez beslutade att själv försöka lokalisera barnen och föra dem hem till Sverige. Vid denna tidpunkt uppgav svenska staten att möjligheterna att bistå honom var begränsade. Detta gällde både lokaliseringen av barnen och deras återförande.

I den svenska offentliga debatten har frågan om de svenska barnen i Syrien i huvudsak handlat om föräldrarnas presumtiva koppling till Islamiska staten. Barnens egen situation har fått mindre utrymme, och frågan om repatriering har behandlats i begränsad omfattning.

Barnens ställning som självständiga rättighetsbärare har sällan stått i fokus. Svenska staten har hittills inte tydligt definierat barnens status som rättighetsbärare. Inte heller deras ställning som svenska medborgare har klargjorts.

Mot denna bakgrund väcks frågor om hur staten formulerar sitt ansvar gentemot barn i konfliktzoner. Det gäller även hur barns rättsliga status förstås i dessa sammanhang. Samtidigt aktualiseras frågor om hur argument om risk, hot och nationell säkerhet påverkar synen på barns rättigheter.

Dessa frågor är inte enbart juridiska. De rör också språkbruk och politisk argumentation.

Studien syftar till att undersöka hur barnens position konstrueras språkligt och politiskt. Det rättsliga ramverket analyseras i relation till deras situation.

Benämningen Skråmo Gonzales-barnen används för det specifika fall som studeras. Uttrycket de svenska barnen i Syrien avser den bredare grupp som detta fall ingår i.

Begrepp som "IS-barn" och liknande används endast när de återges från politiska uttalanden, mediala texter eller andra källor. I dessa fall används begreppen för att analysera språkbruket. De används inte som neutrala beteckningar.

1.1 Problemformulering

Denna inledande genomgång visar att det råder oklarhet kring hur de svenska barnens rättsliga status förstås i praktiken. Oklarheten rör hur den svenska staten definierar barnens rättsliga ställning i Syrien. Den gäller också vilket ansvar staten anser sig ha.

Samtidigt är det rättsliga ramverket för barns rättigheter i stora delar tydligt reglerat. Detta gäller både svensk rätt och internationell rätt. Oklarheten uppstår i stället i hur reglerna tolkas. Den gäller även hur de kommuniceras och tillämpas i statens praktiska agerande.

Det är vidare oklart hur juridiska argument, säkerhetspolitiska överväganden och offentliga beskrivningar av barnen samspelar. Dessa används både för att konstruera barnens status som rättsobjekt och för att motivera statens hållning. Den offentliga debatten rymmer olika uppfattningar. Dessa är ibland motstridiga. De rör vad staten kan, bör eller får göra.

Mot denna bakgrund formuleras två övergripande frågor:

Hur konstrueras barnens rättsliga och politiska position i svensk offentlig debatt?

Vilka delar av det rättsliga ramverket och den säkerhetspolitiska agendan åberopas för att motivera varför barnen inte repatrieras?

1.2 Syfte och frågeställning

Denna studie undersöker hur svenska barns rättsliga och politiska ställning konstrueras i svenska politiska och juridiska sammanhang.

Studien analyserar vilka politiska och retoriska faktorer som kan bidra till att förklara varför Sverige inte har repatrierat de barn som befinner sig i läger i Syrien.

Den granskar hur det nationella och internationella rättsliga ramverket tolkas och tillämpas i relation till statens faktiska agerande. Den undersöker också hur detta påverkar statens uppfattade handlingsutrymme.

Vidare analyseras hur föräldrarnas presumtiva koppling till Islamiska staten påverkar framställningen av barnen som rättighetsbärare. Studien belyser även hur argument om risk, hot och nationell säkerhet används i myndighetsuttalanden och medial debatt.

Utifrån detta syfte besvarar studien följande forskningsfrågor:

1. Hur tolkas och tillämpas det nationella och internationella rättsliga ramverket som berör de svenska barnens situation i Syrien?
2. Vilka politiska och retoriska faktorer kan bidra till att förklara den svenska statens beslut att inte repatriera barnen?
3. Hur påverkar föräldrarnas presumtiva koppling till Islamiska staten hur barnen framställs som rättighetsbärare?

1.3 Begreppsliga utgångspunkter

Repatriering

I denna studie används begreppet repatriering för att beskriva statligt organiserat återförande av svenska medborgare från konfliktområden till Sverige. Återförandet kan ske av humanitära skäl. Det kan också ske av konsulära eller säkerhetspolitiska skäl. Begreppet omfattar den fysiska återresan. Det omfattar även statens ansvar för mottagande och skydd efter återkomsten.

Konsulärt stöd

Med konsulärt stöd avses statens möjligheter att bistå svenska medborgare utomlands. Stödet regleras i lagen om konsulära katastrofinsatser. Det kan omfatta evakuering, dokumentation och samordning vid allvarliga kriser.

Jurisdiktion

Begreppet jurisdiktion används här inte i strikt territoriell mening. Det avser statens ansvar och handlingsutrymme gentemot egna medborgare utanför det egna territoriet. Detta ansvar kommer till uttryck i internationell rätt och i svensk lagstiftning.

Frågan om staters extraterritoriella ansvar är omdiskuterad inom folkrätten. Den kopplas ofta till faktisk kontroll eller möjlighet att utöva makt. Denna studie tar inte ställning till den fulla räckvidden av ett sådant ansvar.

Analysen avser i stället hur den svenska staten själv formulerar sitt ansvar och sitt handlingsutrymme. Detta innebär inga ställningstaganden om juridisk jurisdiktion i strikt folkrättslig mening.

Rättighetsbärare

När barn i denna studie beskrivs som rättighetsbärare avses att de förstås som självständiga subjekt med egna rättigheter. Dessa rättigheter följer av barnrättskonventionen och svensk rätt. De är oberoende av föräldrarnas handlingar eller rättsliga ställning.

2 Tidigare forskning

Forskningen om barn i väpnade konflikter, statslöshet och interneringsläger rör historiska, sociala och rättsliga perspektiv. Situationen med svenska barn i läger i en krigszon saknar direkta föregångare i en svensk kontext. Detta innebär att det inte finns etablerad forskning som behandlar just denna fråga. Kapitlet utgår därför från angränsande forskningsfält som tillsammans belyser hur barns rättsliga ställning kan försvagas när statligt erkännande saknas. Forskningsgenomgången inleds med ett teoretiskt perspektiv. Därefter behandlas samtida empirisk forskning om fördrivna personer i krig. Även frågor om rättsligt erkännande och statlig tillhörighet analyseras.

Mot denna bakgrund ska kapitlet inte förstås som en uttömmande genomgång av tidigare forskning om svenska barn i Syrien. I stället fungerar det som en analytisk contextualisering. Analysen bygger på etablerade teorier och empiriska studier från angränsande fält.

2.1 Hannah Arendt och statslöshetens politiska konsekvenser

Den tysk-judiska filosofen Hannah Arendt ägnade stora delar av sin forskning åt frågor om statslöshet, flyktingskap och fördrivna människor. Enligt Arendt fick den tidigare obeaktade statslösa människan ökad uppmärksamhet i efterkrigstidens Europa. Detta skedde när statslösa kom att ingå i större grupper av flyktingar. Många av dessa hade genom revolutioner tvingats bort från sina hemländer. De hade också avnationaliserats av de segrande regimerna.¹

Arendt framhåller att dessa storskaliga avnationaliseringar var något nytt och oförutsett för sin tid. De möjliggjordes genom statsstrukturer som inte var beredda att tolerera opposition. I stället föredrog dessa stater att förlora sina medborgare framför att hysa människor med andra uppfattningar.²

Dessa praktiker blottlade en grundläggande spänning i det internationella statssystemet. Genom uteslutning av individer från den politiska gemenskapen kunde suveräna stater hamna i konflikt även i fredstid.³

Arendt menar vidare att full nationell suveränitet i praktiken endast var möjlig så länge ett samfund av europeiska stater existerade. Inom detta samfund begränsades stater suveräna makt. Detta skedde genom informell solidaritet och ömsesidigt hänsynstagande.⁴

I Arendts framställning innebär förlusten av statligt beskydd samtidigt en förlust av rättslig status. När en individ inte längre erkänns som medborgare upphör de rättigheter som normalt följer av internationella avtal mellan stater. Den rättsliga ställningen följer därmed inte längre personen över nationsgränser. Den statslösa hamnar utanför rättsordningen som sådan.⁵

Arendt menar att statslösa befinner sig i en mer utsatt position än utlänningar från fiendeländer. Dessa omfattades fortfarande av ett indirekt skydd genom sina hemstaters internationella åtaganden. De statslösa saknade däremot varje form av statligt erkännande och därmed varje praktisk möjlighet att göra sina rättigheter gällande.⁶

Valet av Hannah Arendt motiveras av hennes analys av sambandet mellan statligt erkännande och rättslig status. Hon visar hur möjligheten att göra rättigheter gällande är beroende av detta

¹ Hannah, Arendt, *Totalitarismens ursprung* (Göteborg: Diados, 2016), S. 373

² Arendt, *Totalitarismens*, S. 373

³ Arendt, *Totalitarismens*, S. 374.

⁴ Arendt, *Totalitarismens*, S. 374.

⁵ Arendt, *Totalitarismens*, S. 391.

⁶ Arendt, *Totalitarismens*, S. 391

erkännande. Hon erbjuder ett begreppsligt ramverk för att förstå hur individer kan hamna i ett rättsligt vakuum. Detta kan ske trots formella hänvisningar till mänskliga rättigheter.

Arendts resonemang är särskilt relevant för situationer där människor befinner sig utanför statens territorium. I dessa fall framstår statens ansvar som oklart eller begränsat i praktiken. I denna studie används Arendts analys som ett teoretiskt stöd. Den bidrar till att förstå hur rättigheter kan förlora sin verkställbarhet när politiskt och rättsligt erkännande dras tillbaka.

2.2 Samtida empirisk forskning om statslöshet och rättslig status

Samtida forskning visar att fördrivna personer riskerar att hamna i ett rättsligt vakuum när identitetshandlingar saknas. En studie från 2018 av Clutterbuck et al. visar detta. Den syriska konflikten har lett till omfattande förstörelse av civilregister. Följden är att vissa personer helt saknar grundläggande dokumentation. Det gäller födelseattest, identitetskort och familjebok. Avsaknaden av dokumentation begränsar tillgången till sjukvård. Den begränsar även tillgången till utbildning. Rörelsefriheten påverkas också. I praktiken kan individen sakna erkännande från någon stat.⁷

Forskningen belyser även hur komplexa politiska och administrativa hinder i värdländer försvårar registrering av födsel och identitet. Detta gäller särskilt i de fall där föräldrar saknar dokumentation eller fruktar represalier från hemlandets myndigheter. En risk med detta är att barn som föds i konfliktzoner växer upp helt utan erkänd rättslig status. Enligt Clutterbuck et al. utgör detta ett brott mot internationell rätt. Det är även en riskfaktor för långvarig utsatthet och statslöshet.⁸

Studien rör syriska flyktingar. Resonemangen är ändå relevanta för svenska barn i nordöstra Syrien. Barnen saknar ofta erkänd rättslig status. De saknar också praktiska möjligheter att få sina rättigheter tillvaratagna av svenska staten. Detta speglar de strukturella problem som Clutterbuck et al. identifierar.

Artikeln visar att fördrivna barns rättsliga utsatthet inte främst är en konsekvens av individuell skuld eller familjeband. Det handlar i stället om ett system. I detta system kan rättigheter inte göras gällande. Identitetshandlingar saknas. Ingen stat agerar som garant för barnets rättigheter.⁹

⁷ Martin, Clutterbuck, Laura, Cunial, Paola, Barsanti och Tina, Gewis, Establishing Legal Identity for Displaced Syrians, *Forced Migration Review*, nr 57 (2018): S. 59–61.

⁸ Clutterbuck et al., Establishing Legal Identity for Displaced Syrians.

⁹ Clutterbuck et al., Establishing Legal Identity for Displaced Syrians.

3 Material och metod

3.1 Material

Materialet i denna studie kan övergripande delas in i två kategorier.

Den första kategorin består av politiska uttalanden och journalistiska texter. Dessa behandlar barnens situation och statens agerande.

Den andra kategorin utgörs av relevanta nationella och internationella rättskällor. Dessa klargör hur svensk lagstiftning och det folkrättsliga regelverket reglerar barns rättigheter och statens ansvar.

Urvalet av material har gjorts utifrån studiens syfte. Studien analyserar både barnens rättsliga ställning enligt nationell och internationell rätt och hur deras position konstrueras i offentligheten. Politiska uttalanden används för att belysa statens formella hållning och motiveringar. De rättsliga källorna används för att klarlägga barnens faktiska rättigheter samt statens skyldigheter och handlingsutrymme. Material som inte berör barnens situation, repatriering eller statens ansvar har uteslutits.

Vid tiden för studiens genomförande är frågan om de svenska barnen i Syrien relativt ny. Det saknas etablerad forskning inom området. Journalistiska texter används i ett analytiskt syfte. De belyser hur barnens situation och frågan om repatriering har formulerats och förändrats i offentligheten över tid. Texterna har valts ut utifrån deras trovärdighet och redaktionernas etablering. Uppgifterna har verifierats genom triangulering. Artiklar har jämförts med andra oberoende källor. När det har varit möjligt har även de primärdokument som refereras i materialet granskats. Det nationella materialet härrör huvudsakligen från 2019. Det internationella materialet sträcker sig tillbaka till 2017.

För att analysera statens ansvar används svensk lagstiftning. Dit hör bland annat regeringsformen, socialtjänstlagen (SoL), lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), lagen om svenskt medborgarskap och lagen om konsulära katastrofinsatser.

Analysen kompletteras med folkrättsliga regelverk. Hit räknas bland annat FN:s konvention om barnets rättigheter (hädanefter kallad barnrättskonventionen) och 1961 års konvention om begränsning av statslöshet.

Därutöver används vägledande internationella dokument. Exempel är bland annat FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och UNHCR Handbook for Repatriation and Reintegration Activities.

De rättsliga källorna tydliggör statens skyldigheter. De informativa källorna visar hur dessa skyldigheter har hanterats i praktiken.

En sammanfattande översikt över det empiriska materialet och dess avgränsning redovisas i tabell 1.

Tabell 1. Översikt över empiriskt material

Typ av material	Innehåll	Tidsspänn	Urvalskriterium
Journalistiska texter	Nyhetsartiklar och reportage från etablerade svenska och internationella medier	2015–2019 (främst 2018–2019)	Behandlar barns situation i Syrien, frågor om repatriering eller statens agerande
Politiska uttalanden	Presskonferenser, intervjuer och debattartiklar från politiska företrädare	2019	Uttalanden från regeringen och riksdagspartier
Myndighets- och organisationsmaterial	Offentliga uttalanden och rapporter från svenska och internationella institutioner	2017–2019	Rör ansvar, handlingsutrymme och barns rättigheter
Sociala medier och opinionsmaterial	Twitterinlägg, bloggtext och publicerad opinionsartikel i digitalt magasin	2015–2019	Offentliga, politiska och debattorienterade texter med relevans för studiens syfte

3.2 Avgränsningar

Våren 2019 kom frågan om barn i de syriska lägren att uppmärksammas mer omfattande i Sverige. Frågan hade aktualiserats tidigare, men fick då ökad synlighet i den offentliga debatten. En bidragande omständighet var att Patricio Galvez offentligt berättade om sina sju föräldralösa barnbarn. De befann sig vid tillfället i nordöstra Syrien.

Det finns en stark stigmatisering kring personer med faktisk eller påstådd koppling till Islamiska staten. Detta skapar en utbredd rädsla för att öppet berätta om liknande situationer. Denna faktor gör det svårt att identifiera andra fall. Skråmo Gonzales-barnen utgör vid denna tidpunkt det enda offentligt kända och bekräftade fallet. Uppsatsen avgränsar sig därför till att analysera fallet med Skråmo Gonzales-barnen. Fallet används som ett typexempel på hur den svenska staten hanterat frågan.

Vidare avgränsas studien till att enbart undersöka Sveriges agerande och rättsliga ställningstaganden.

3.3 Etiska överväganden

Denna studie omfattas inte av etikprövningslagen. Den behandlar inte känsliga personuppgifter. Den innebär inga fysiska eller psykiska ingrepp. Den bygger inte heller på intervjuer eller observationer av individer i utsatthet. Studien följer de forskningsetiska

riktlinjer som beskrivs i Vetenskapsrådets God forskningssed (2017).¹⁰ Riktlinjerna betonar att forskning ska bedrivas med integritet och noggrannhet. De framhåller också respekt för människovärdet. Forskaren har ett ansvar att undvika att orsaka skada för enskilda eller grupper

Studien bygger enbart på offentligt tillgängligt material. Den behandlar inte känsliga personuppgifter och tillför inte ny identifierande information om enskilda individer. Det bedöms därför inte föreligga någon risk för skada eller förnyad utsatthet.

Riktlinjerna betonar vikten av transparens i metodval, urval och analys. Studien redovisar därför sina metodologiska överväganden och forskarens förförståelse. Vetenskapsrådet framhåller även kravet på korrekt källhantering, saklighet och noggrannhet. Analysen bygger på spårbara och offentliga källor och genomförs med omsorg i tolkningar och hänvisningar.

3.4 Metod

Denna studie syftar till att undersöka hur det rättsliga och politiska ramverket påverkar svenska barn som befinner sig i läger i Syrien. Den undersöker även hur språkliga och politiska framställningar bidrar till att forma statens hållning i frågan om repatriering. Studien använder en kvalitativ textanalys med hermeneutisk ansats, med fokus på hur mening skapas i texter. Den behandlar inte formella diskursstrukturer eller diskursteoretiska språkmönster.

En kvalitativ ansats är lämplig eftersom syftet är att tolka rättsliga, politiska och språkliga betydelser, vilket gör kvantitativa metoder mindre ändamålsenliga.

Enligt Robert K. Yin är fallstudier särskilt lämpliga vid studier av fenomen som inte kan manipuleras och där forskaren har begränsad kontroll över situationen. Metoden är också ändamålsenlig när forskningsfrågorna formuleras som hur och varför.¹¹ Dessa kriterier uppfylls i studien, eftersom de svenska barnens situation utspelar sig i en krigszon. Forskaren kan därför varken ingripa i skeendet eller samla in primärdata.

Avgränsningen till Skråmo Gonzales-barnen motiveras av fallstudiemetodologiska överväganden. Yin framhåller att enfallsstudier är särskilt lämpliga när fallet är kritiskt, unikt eller typiskt, samt när studien ger tillgång till information som inte framträder genom flera fall.¹²

Skråmo Gonzales-fallet är det enda offentligt kända svenska fall som haft betydande politisk och medial exponering under den aktuella perioden. Samtidigt kan det betraktas som ett typexempel, då det aktualiserar frågor som återkommer i andra beslut som rör svenska barn i

¹⁰ Vetenskapsrådet, *God forskningssed 2017* (Stockholm: Vetenskapsrådet, 2017), <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed-2017.html> (Hämtad 13 december 2019).

¹¹ Robert, K Yin, *Fallstudier: design och genomförande* (Malmö: Liber AB, 2007), S. 27–35.

¹² Yin, *Fallstudier*, S. 27–35.

lägren. Studien är empiriskt avgränsad till detta fall, men behandlar en bredare problematik som rör fler svenska barn i Syrien. Avgränsningen ligger i linje med etablerade principer för kvalitativ fallstudiedesign och möjliggör en sammanhållen och fördjupad analys.

En enfallsstudie kräver en tydlig definition av både fallet och dess analysenheter.¹³ I denna studie definieras fallet som statens hantering av Skråmo Gonzales-barnen, medan analysenheterna utgörs av texter som speglar denna hantering.

Analysen identifierar återkommande teman och uttryck i det analyserade materialet, vilka tolkas i relation till det rättsliga ramverket och studiens teoretiska utgångspunkter. Fokus ligger på återkommande sätt att beskriva barnen och statens ansvar. Fem teman urskiljs: barnens status som svenska medborgare, anknytning, risk- och hotargument, hänvisningar till barnets bästa och separation från föräldrar samt språkbruk som tillskriver barnen negativa eller avhumaniserande egenskaper.

Haslams distinktion mellan mekanistisk och animalisk avhumanisering används som analytiskt raster. Formuleringar som tillskriver barnen en hotfull eller moraliskt komprometterad essens tolkas i relation till animalisk avhumanisering. Formuleringar där barns känslor, sårbarhet eller individuella behov osynliggörs eller reduceras förstås i relation till mekanistisk avhumanisering.

Fallstudier har ofta kritiserats för begränsad generaliserbarhet och låg grad av kontroll.¹⁴ Denna studie hanterar detta genom att tillämpa analytisk snarare än statistisk generalisering. Resultaten bedöms i relation till teori och tidigare forskning, snarare än i förhållande till en population. Syftet är inte att fastställa frekvenser, utan att utveckla och pröva teoretiska resonemang om statens ansvar, språklig makt och barns rättigheter med utgångspunkt i ett empiriskt avgränsat fall.

Studien kan inte uttala sig om aktörernas avsikter, utan analyserar enbart de uttryck som framträder i det offentliga materialet. Eftersom analysen bygger på texttolkning och inte primärdata är resultaten beroende av tillgängliga dokument.

Den metodologiska kvaliteten stärks genom ett tydligt och systematiskt upplägg, där fallet definieras, urvalet motiveras och analysprocessen dokumenteras. Datamaterialet består av flera kompletterande källor, i linje med den triangulering som Yin framhåller som central för fallstudiers kvalitet.¹⁵ Urvalet baseras på källornas trovärdighet och relevans och omfattar material av analytisk betydelse, både i den offentliga debatten och i den nationella och folkrättsliga kontexten.

I denna studie ingår politiska uttalanden som en viktig del av materialet, då de ger uttryck för statens formella position. Lagtexter och andra rättsliga dokument används som källor, eftersom de klargör rättsliga ramar och statens formella skyldigheter. Även offentliga

¹³ Yin, *Fallstudier*, S. 67.

¹⁴ Yin, *Fallstudier*, S. 27–35.

¹⁵ Yin, *Fallstudier*, S. 27–35.

uttalanden från statliga företrädare samt internationella rapporter från exempelvis FN och UNHCR ingår, då de speglar institutionella positioner och formella ställningstaganden.

Journalistiska texter och material från sociala medier används som analytiska källor och analyseras utifrån hur barnens situation och statens ansvar framställs i offentligheten. Journalistiskt material formas av redaktionella prioriteringar och medielogik, medan inlägg i sociala medier kan spegla politiska och opinionsbildande positioner.

Analysen utgår från en hermeneutisk ansats som fungerar som en övergripande tolkningsram med fokus på samspelet mellan helhet och delar. Förförståelsen är därmed en central del av analysprocessen, vilket kräver transparens i forskarens utgångspunkter samt medvetenhet om hur dessa påverkar tolkningen.¹⁶ I praktiken innebär detta att enskilda formuleringar och politiska uttalanden tolkas i relation till bredare sammanhang, såsom svensk säkerhetspolitik och den offentliga debatten om individer med koppling till Islamiska staten.

En central aspekt i tolkningen av textmaterialet är intertextualitet, vilket innebär att texter står i relation till varandra genom att bygga vidare på, svara mot eller kontrastera mot andra texter.¹⁷ I denna studie förstås politiska uttalanden, rättsliga texter och mediala framställningar som delar av ett gemensamt textlandskap, där relationerna mellan texterna bidrar till att tydliggöra deras funktion och betydelse.

För att bedöma studiens kvalitet utgår analysen från etablerade principer inom kvalitativ forskning. Kraven på koherens och konsistens betonas, vilket betyder att studiens delar hänger samman logiskt och att de metodologiska valen är möjliga att följa i efterhand.¹⁸ Validiteten stärks genom att tolkningarna är förankrade i materialet och relateras till studiens syfte.¹⁹

För att pröva tolkningarnas hållbarhet inkluderas även uttalanden som delvis motsäger de huvudsakliga tolkningarna, exempelvis formuleringar där barnens rätt till skydd erkänns, men samtidigt begränsas genom argument om risk, hot eller juridiska hinder.

I kvalitativ forskning förstås reliabilitet som ett krav på tillförlitlighet.²⁰ Detta säkerställs genom en transparent redovisning av analysens steg, inklusive tematisering, teoretisk tolkningsram och metodologiska avvägningar.

Analysen genomfördes stegvis. Inledningsvis lästes materialet i sin helhet för att skapa en överblick, med fokus på hur barnens situation och statens ansvar formuleras. Materialet omfattar politiska uttalanden från statliga företrädare, nationella och internationella rättsliga

¹⁶ Gustavsson & Svanström, *Metod*, S. 71–74.

¹⁷ Gustavsson & Svanström, *Metod*, S. 75–77.

¹⁸ Lise, Justesen & Nanna, Mik-Meyer. *Kvalitativa metoder: från vetenskapsteori till praktik* (Lund: Studentlitteratur AB, 2011), S. 32–33.

¹⁹ Justesen & Mik-Meyer, *Kvalitativa metoder*, S. 34–36.

²⁰ Justesen & Mik-Meyer, *Kvalitativa metoder*, S. 34–35.

texter, internationella rapporter från exempelvis FN och UNHCR samt etablerad journalistik och opinionsmaterial.

Därefter genomfördes en tematiserande genomläsning där formuleringar om medborgarskap, anknytning, barnets bästa samt risk och hot markerades. Även språkbruk kring barnens identitet identifierades. Dessa återkommande mönster låg till grund för fem analytiska teman.

I nästa steg analyserades de markerade formuleringarna med stöd i Haslams teori om avhumanisering. Formuleringar som reducerade barns känslor, sårbarhet eller individuella behov tolkades som mekanistisk avhumanisering, medan formuleringar som kopplade barn till hot, skuld eller en negativ essens analyserades som animalisk avhumanisering.

Analysen fokuserar på de formuleringar som används för att beskriva barnen och undersöker hur dessa samverkar med rättsliga och säkerhetspolitiska argument.

Operationalisering av avhumanisering

För att tydliggöra hur begreppet avhumanisering används i analysen operationaliseras teorin genom språkliga indikatorer. Utgångspunkten är Haslams distinktion mellan mekanistisk och animalisk avhumanisering. Operationaliseringen syftar till att minska risken för subjektiva tolkningar och att göra analysen möjlig att följa och pröva.

Mekanistisk avhumanisering förstås som formuleringar där barns mänskliga natur förnekas. Detta sker när barns känslor, sårbarhet eller individuella behov osynliggörs eller reduceras. Barn kan då framställas som administrativa ärenden, riskobjekt eller policyproblem.

Animalisk avhumanisering förstås som formuleringar där barns mänskliga särart förnekas. Detta sker när barn tillskrivs en negativ och kollektiv essens. Essensen kopplas till föräldrarnas handlingar eller ideologiska tillhörighet.

För att en formulering ska kodas som avhumaniserande krävs flera indikatorer inom samma kategori. Indikatorerna ska förekomma i samma textpassage. Kodningen ska påverka hur barnens skyddsvärde eller statens ansvar framställs.

Restriktiv eller säkerhetspolitiskt präglad retorik kodas inte som avhumanisering. Detta gäller när barns rättigheter erkänns tydligt. Det gäller även när barns sårbarhet eller behov av skydd uttrycks. Gränsfall hanteras analytiskt och diskuteras i relation till studiens teoretiska ramverk.

Tabell 2. Operationalisering av avhumanisering i analysen

Typ av avhumanisering	Centrala indikatorer i materialet	Analytisk innebörd
Mekanistisk avhumanisering	Barn reduceras till administrativa ärenden, riskobjekt eller policyproblem. Barnets känslor, sårbarhet och individuella behov osynliggörs eller ges låg relevans.	Barnets mänskliga natur förnekas genom reduktion och objektifiering. Barnet framställs som utan eget aktörskap eller känslokallt, snarare än som ett sårbart rättighetssubjekt.
Animalisk avhumanisering	Barn tillskrivs en negativ och kollektiv essens genom gruppetiketter eller koppling till föräldrarnas handlingar. Barnets oskuld görs irrelevant eller barnen framställs som bärare av hot.	Barnets mänskliga särart förnekas genom essentialisering. Barnets identitet förstås genom släktskap eller hot snarare än som individuell rättslig status.

4 Teori

Den teoretiska utgångspunkten för denna studie är begreppet avhumanisering. Begreppet används som ett analytiskt verktyg. Det används för att undersöka om och i vilken utsträckning synen på de svenska barnen i Syrien har påverkats av beskrivningar av deras föräldrar.

Avhumaniseringsteorin har utvecklats av bland andra Nick Haslam och David Livingstone Smith. Teorierna beskriver processer där individer eller grupper fräntas mänskliga egenskaper. De utesluts samtidigt från den moraliska gemenskapen.

Haslam introducerar avhumanisering genom en tvådimensionell modell. Modellen skiljer mellan två typer av mänskliga egenskaper som kan förnekas individer eller grupper.

Den första dimensionen rör mänsklig natur (Human Nature). Den avser egenskaper som emotionalitet, värme, kognitiv öppenhet, individuell handlingsförmåga och djup. När dessa egenskaper förnekas uppfattas människor som objekt- eller automatliknande. Detta motsvarar mekanistisk avhumanisering. Individer framställs som känslokalla och rigida. De framställs inte som handlande subjekt med inre liv.²¹

Den andra dimensionen rör mänsklig särart (Human Uniqueness). Den omfattar egenskaper som självkontroll, återhållsamhet, kultivering och högre kognitiva förmågor. När dessa egenskaper förnekas uppfattas människor som djurlika. Detta motsvarar animalistisk

²¹ Nick Haslam, Dehumanization: An Integrative Review, *Personality and Social Psychology Review* 10, nr 3 (2006): S. 258.

avhumanisering, där individer framställs som styrda av begär och instinkter samt som saknande moralisk återhållsamhet.²²

Haslam menar att animalistisk avhumanisering hänger nära samman med en essentialistisk syn på grupper. De antas ha en underliggande och relativt oföränderlig essens som styr deras natur och beteenden. Mekanistisk avhumanisering kräver däremot inte nödvändigtvis någon gruppindelning och kan förekomma i mellanmänskliga jämförelser mellan individer.²³

Dessa exempel illustrerar Haslams argument att avhumanisering inte enbart är knuten till extrema konflikter eller våldsamma mellan-grupprelationer. Enligt Haslam har tidigare teorier ofta sett avhumanisering som nära kopplad till aggression och som en förutsättning för eller följd av våld. Han menar dock att detta perspektiv är för snävt.²⁴

Avhumanisering förekommer även i vardagliga sociala sammanhang och behöver varken vara begränsad till konfliktförhållanden eller uttryck för starkt negativa värderingar. I stället förstås den som ett återkommande socialt fenomen, förankrat i socialkognitiva processer. Detta möjliggör att identifiera avhumaniserande praktiker även inom exempelvis medicin, teknologi, sexualiserad objektifiering och representationer av marginaliserade grupper.²⁵

Livingstone Smith menar att avhumanisering bygger på tanken om människan som bärare av en mänsklig essens. Det handlar inte bara om att människor förnekas egenskaper. Det handlar också om hur deras mänsklighet förstås. Människan antas besitta ett imaginärt "något" som gör henne mänsklig. En avhumaniserad person saknar denna essens. Personen ses i stället som humanoid eller kvasimänsklig. Personen är mänsklig endast till det yttre. Detta yttre uppfattas som bedrägligt. Inombords antas personen vara något annat. Den tillskrivs en essens lik den hos varelser som väcker avsky, rädsla, hat och förakt.²⁶

Dessa teorier är centrala för studien eftersom de tillhandahåller analytiska verktyg för att identifiera avhumaniserande framställningar. Teorierna används i analysdelen för att belysa vilka former av avhumanisering som kan identifieras och vilka implikationer de kan ha.

5 Undersökning

²² Haslam, *Dehumanization*, S. 258.

²³ Haslam, *Dehumanization*, S. 258.

²⁴ Haslam, *Dehumanization*, S. 253.

²⁵ Haslam, *Dehumanization*, S. 253.

²⁶ David, Livingstone Smith, *Less than human: why we demean, enslave, and exterminate others* (New York: St. Martin's Press, 2011), S. 304.

5.1 Historisk och politisk bakgrund

Islamiska statens utveckling och kontext

Islamiska staten bildades 1999. Organisationen har därefter bytt namn vid flera tillfällen. Detta förklarar förekomsten av olika benämningar. Det ursprungliga namnet var al-Tawhid wa al-Jihad. Organisationen antog namnet Islamiska staten i Irak (ISI). Senare benämndes den al-Qaida i Irak. År 2010 återgick organisationen till namnet Islamiska staten i Irak.²⁷

År 2013 slöt organisationen sig samman med en syrisk jihadistgrupp med koppling till al-Qaida. I samband med detta antogs namnet Islamiska staten i Irak och Levanten (al-Sham), ofta förkortat ISIL eller ISIS.²⁸

Sommaren 2014 övertog organisationen under en kort tidsperiod kontroll över omfattande territorier i Irak och Syrien. Detta efter strider med irakiska, kurdiska och syriska styrkor.²⁹ I samband med kalifatutropandet i juni 2014 antog organisationen namnet Islamiska staten. Detta markerade början på en ny fas. Organisationen etablerade territoriell kontroll och politisk organisering. Legitimitet hämtades från hänvisningar till ett tidigt islamiskt idealsamhälle.³⁰

Under sin största territoriella utbredning kontrollerade organisationen områden från Syriens Medelhavskust till delar av Irak. Expansionen utmanade statsgränser som etablerats efter första världskriget. Dit hörde gränsdragningarna från Sykes–Picot-överenskommelsen 1916.³¹

Organisationens territoriella expansion legitimerades genom ett politiskt och religiöst narrativ om statlighet och samhällsordning. Napoleoni beskriver detta som en föreställning om en ”ny guldålder” för islam. Narrativet kombinerades med omfattande våldsutövning. Det utvecklades i en kontext präglad av regional instabilitet och utdragna konflikter i Mellanöstern. I denna situation kunde organisationen, enligt Napoleoni, uppfattas som mer än en väpnad aktör. För vissa sunnimuslimer framstod den som en politisk enhet med anspråk på ordning och framtidshopp.³²

Islamiska statens strategi präglades av pragmatiska överväganden i en globaliserad och multipolär kontext. Enligt Napoleoni bedömde organisationens ledarskap att en samordnad militär intervention i Syrien var osannolik. Interventioner som i Libyen och Irak bedömdes

²⁷ Loretta, Napoleoni, *Islamiska staten*. (Stockholm: Fri tanke, 2015), S. 9.

²⁸ Napoleoni, *Islamiska staten*, S. 9.

²⁹ Patrick, Cockburn, *The Rise of Islamic State: ISIS and the new Sunni revolution*. (London: Verso, 2015), S. x.

³⁰ Napoleoni, *Islamiska staten*, S. 15.

³¹ Napoleoni, *Islamiska staten*, S. 15.

³² Napoleoni, *Islamiska staten*, S. 15.

inte sannolika. I stället utnyttjades Syrienkonflikten som ett ombudskrig. Flera gulfstater finansierade väpnade grupper. Dessa resurser användes för att etablera territoriell kontroll i ekonomiskt strategiska områden, bland annat i östra Syrien.³³

Radikaliseringsprocesser i en svensk kontext

Radikaliseringen som ledde fram till att svenska medborgare anslöt sig till IS har sina rötter i flera olika miljöer och processer. Det första jihadistiska attentatet i Sverige inträffade 2010 när Taimour Abdulwahab genomförde ett självmordsattentat i centrala Stockholm. I videomeddelanden som han lämnade efter sig hänvisade han till Islamiska staten och uttryckte att organisationen fanns representerad även i Sverige.³⁴ Händelsen speglade en utveckling som redan var etablerad i övriga Europa, där unga personer lockats till våldsbejakande miljöer och väpnade grupper.

Radikaliseringsprocesser i Sverige har en historia som sträcker sig till 1990-talet. Ett ofta nämnt exempel är Brandbergen-moskén. Där hade personer verksamma i verksamheten kopplingar till internationella jihadistiska nätverk. Dessa miljöer fungerade både som rekryteringsplattformar och som platser där propaganda spreds.³⁵ Under 2000-talet spreds radikaliseringsprocesserna till fler orter i Sverige. Omkring 300 personer kom så småningom att lämna landet för att ansluta sig till väpnade grupper i Syrien och Irak.³⁶

Radikaliseringen i Sverige följer i stora drag samma mönster som i andra europeiska länder. Den typiska profilen är komplex. Forskning pekar på återkommande komponenter. Det rör sig ofta om unga personer med splittrad identitet och erfarenheter av social utsatthet eller småkriminalitet. I vuxen ålder kan dessa individer söka en ny form av tillhörighet. En betydande andel är konvertiter. I flera fall sker radikaliseringen i små, informella grupper snarare än i etablerade religiösa institutioner.³⁷

Paret Michael Skråmo och Amanda Gonzalez Pape är ett av de mest kända svenska exemplen. De reste 2014 till Syrien tillsammans med sina barn för att ansluta sig till Islamiska staten. Skråmo blev senare en offentlig profil inom svensk jihadism genom sina propagandafilmer och uppmaningar till attentat.³⁸

³³ Napoleoni, *Islamiska staten*, S. 14.

³⁴ Magnus Sandelin, *Jihad: svenskarna i de islamiska terrornätverken* (Stockholm: Reporto, 2012), S. 9–10.

³⁵ Sandelin, *Jihad: svenskarna i de islamiska terrornätverken*, S. 38.

³⁶ Dante Thomsen & Sanna Klinghoffer, Så många IS-återvändare känner kommunerna till, SVT Nyheter 2018-12-18, <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/sa-dalig-koll-har-kommunerna-pa-is-atervandarna> (hämtad 2019-11-22).

³⁷ Oliver Roy, *Jihad and death: the global appeal of Islamic State* (London: Hurst & Co, 2017), S. 17–22.

³⁸ Johanna Rapp, Christer El-Mochantaf & Patrik Micu, Svenske IS-krigarens utreds av Säpo, Expressen 2015-06-18, <https://www.expressen.se/gt/svenske-is-krigarens-utreds-nu-av-sapo/> (hämtad 2019-11-22).

Denna utveckling utgör en nödvändig bakgrund. Den förklarar varför svenska barn kom att vistas i läger i nordöstra Syrien och varför frågan om statens ansvar aktualiserades.

5.2 Svenska barnens situation i Syrien

al-Hol-lägret

När det så kallade kalifatet föll fördes kvinnor och barn till flera läger i nordöstra Syrien. al-Hol kom att bli det mest centrala i relation till de svenska barnen. Lägret rymmer i dag omkring 70 000 människor, varav uppskattningsvis 50 000 är barn.³⁹ En betydande andel är utländska medborgare. Trots att många länder uttryckt oro över barnens situation i lägren, har få repatrieringar genomförts.⁴⁰

Rapporter från FN, internationella organisationer och humanitära aktörer har under lång tid beskrivit lägren som mycket utsatta. Mellan december 2018 och september 2019 rapporterades att 339 barn avled i al-Hol. De flesta dog till följd av sjukdomar, undernäring och bristande vård.⁴¹

Enligt Rädda Barnen uppskattades 57–70 svenska barn fortfarande befinna sig i lägret under 2019.⁴² Den säkerhetspolitiska utvecklingen i området, inklusive nya strider hösten 2019, har ytterligare bidragit till en mer osäker och instabil situation.⁴³

Lägret har på kort tid vuxit från cirka 10 000 till 70 000 personer och saknar grundläggande infrastruktur.⁴⁴ Brist på vatten, medicinsk vård och adekvat boende skapar en miljö som många beskriver mer som ett fängelse än ett flyktingläger. Säkerhetsläget är svagt. Grupper trogna Islamiska staten utövar därför fortsatt kontroll i lägren. De upprätthåller normer och sanktioner som påminner om dem som rådde under organisationens styre. I denna miljö är det

³⁹ Damon, Arwa, A forgotten camp in Syria could be the birthplace of ISIS revenge generation, CNN 12 september 2019, <https://edition.cnn.com/2019/09/12/middleeast/syria-al-hol-camp-isis-intl/index.html> (Hämtad 17 oktober 2019).

⁴⁰ Damon, A forgotten camp in Syria.

⁴¹ The International Rescue Committee, Data analyzed by the IRC reveals staggering health and humanitarian needs of children in Al Hol camp, Northeast Syria – urging repatriation of foreign children, The International Rescue Committee, 2019. <https://www.rescue.org/press-release/data-analyzed-irc-reveals-staggering-health-and-humanitarian-needs-children-al-hol> (Hämtad 17 oktober 2019).

⁴² Rädda Barnen, Säkerhetsläget i Al-Hol allt mer allvarlig, Rädda Barnen, 2019. <https://press.raddabarnen.se/pressreleases/saekerhetslaeget-i-al-hol-allt-mer-allvarlig-2915125> (Hämtad 17 oktober 2019).

⁴³ Damon, A forgotten camp in Syria.

⁴⁴ Damon, A forgotten camp in Syria.

svårt att skilja mellan personer som fortfarande stödjer Islamiska staten och dem som tar avstånd.⁴⁵

Barn lever under förhållanden som varken erbjuder rehabilitering, skolgång eller trygghet. Flera barn är dessutom föräldralösa. När Skråmo Gonzales-barnen lokaliserades uppvisade samtliga tecken på svår undernäring och sjukdom.⁴⁶

CNN rapporterar hösten 2019 att al-Hol präglas av våld, intern kontroll och fortsatt extremistisk påverkan. Enligt lägerchefen Mahmoud Karo sker en form av omstrukturering av ISIS-ideologi i lägret. CNN hänvisar också till en rapport från USA:s försvarsdepartement. Rapporten menar att den minskade bevakningen försvårar möjligheten att motverka spridningen av extremistiska nätverk.⁴⁷

Den politiska och mediala debatten om de svenska barnen

Frågan om de svenska barnen i Syrien uppmärksammades under våren 2019. Detta skedde när fallet med Skråmo Gonzales-barnen blev känt.

I politiska uttalanden förekommer argument som kopplar repatriering av barnen till risker för terrorism och samhällshot. Dessa resonemang tar i regel sin utgångspunkt i föräldrarnas handlingar eller ideologiska tillhörighet. I flera mediala texter används benämningar som ”IS-barn” och ”barn till IS-anhängare”⁴⁸ samt ”IS-terroristers barn”.⁴⁹ I dessa formuleringar beskrivs barnen återkommande genom sina föräldrars relation till organisationen.

I den politiska debatten förekommer återkommande resonemang om statens handlingsutrymme. Vid en presskonferens den 11 april 2019 uttalade utrikesminister Margot Wallström att Sverige inte tillämpar arvssynd och att barn ska hjälpas när det är möjligt. Hon framhöll samtidigt att regeringen inte har någon skyldighet att hämta hem barnen från Syrien. Hon betonade även vikten av att agera i enlighet med folkrätten och gällande regelverk.⁵⁰

Efter att Skråmo Gonzales-barnen återvänt till Sverige aktualiserades frågan om andra svenska barn i al-Hol-lägret. I ett uppmärksammat fall uppger en familj att kurdiska

⁴⁵ Damon, A forgotten camp in Syria.

⁴⁶ Sanna Klinghoffer & Arash Mokhtari, Han vill få hem sina barnbarn från IS till Sverige, SVT Nyheter 4 april 2019, <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/han-kampar-for-att-fa-hem-sina-barnbarn-fran-is-till-sverige> (Hämtad 8 maj 2019).

⁴⁷ Damon, A forgotten camp in Syria.

⁴⁸ Anna-Maria, Holmgren, 15-tal ”IS-barn” väntas komma till Borås, SVT Nyheter 13 april 2019, <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vast/15-tal-is-barn-vantas-komma-till-boras> (Hämtad 17 oktober 2019).

⁴⁹ Ulf Kristersson & Hans Wallmark, Vad är regeringens plan för IS-terroristers barn? Expressen, 25 augusti 2019, <https://www.expressen.se/debatt/vad-ar-regeringens-plan-for-is-terroristers-barn/> (Hämtad 17 oktober 2019).

⁵⁰ Carol, Atallah, Wallström: Vi måste agera humanitärt, SVT Nyheter 11 april 2019, <https://www.svt.se/nyheter/wallstrom-vi-maste-agera-humanitart> (Hämtad 17 oktober 2019).

myndigheter krävde dokumentation från UD för att släppa en mamma och två barn. Regeringen har inte agerat med hänvisning till att regeringens fokus ligger på föräldralösa barn. Statsminister Stefan Löfven uttalade i media att varje fall måste bedömas individuellt. Han pekade på svårigheter att identifiera barn som fötts i Syrien. Han hänvisade också till folkrättsliga begränsningar vid separation från föräldrar.⁵¹

Även oppositionen har uttalat sig i frågan. I en debattartikel i augusti 2019 skriver Ulf Kristersson och Hans Wallmark att Sverige inte bör hämta hem barnen. De framhåller att barnen inte bär ansvar för sina föräldrars handlingar. Samtidigt hänvisar de till risken för anhöriginvandring. Repatriering beskrivs som moraliskt problematisk gentemot Islamiska statens offer.⁵²

I sociala medier förekommer ett mer explicit språkbruk. Politikern Hanif Bali skriver i ett inlägg att det är irrelevant om barnen är oskyldiga och använder benämningen ”jihadiavkommor”.⁵³ Även andra röster i debatten uttrycker oro inför att ta emot barn från Syrien. I ett webbmagasin publicerades ett brev som uppges vara skrivet av en behandlingsassistent vid Statens institutionsstyrelse (SiS). Brevet uttrycker en stark rädsla inför mottagande av barn utan omfattande förberedelser.⁵⁴

5.3 Det svenska rättsliga ramverket och statens ansvar

Socialtjänstens ramverk

Enligt 9 kap. 1 § föräldrabalken räknas alla under 18 år som barn.⁵⁵

Socialtjänstens uppdrag regleras i 5 kap. 1 § socialtjänstlagen, SoL. Där framgår att socialnämnden ska säkerställa att barn och unga får det stöd och den omsorg de behöver. Detta gäller särskilt när föräldrarnas omsorg brister eller inte räcker till.⁵⁶

⁵¹ Etezaz, Yousuf, Löfven: UD:s ansvar att avgöra om IS-svenskarna. Göteborgs-Posten 15 maj 2019. <https://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/1%C3%B6fven-ud-s-ansvar-att-avg%C3%B6ra-om-is-svenskarna-1.15141057> (Hämtad 11 december 2019).

⁵² Kristersson & Wallmark, Vad är regeringens plan för IS-terroristers barn?

⁵³ Bali, Hanif. Tweeter post, 16 februari 2019, 10:27 em, <https://x.com/hanifbali/status/1096883859197710337>.

⁵⁴ Katerina Janouch, Sverige klarar inte av att rehabilitera IS-barnen eller de barn som blivit utsatta för IS, Katerina Magasin 25 april 2019, <https://katerinamagasin.se/sverige-klarar-inte-av-att-rehabilitera-is-barnen-eller-de-barn-som-blivit-utsatta-for-is/> (Hämtad 15 december 2019).

⁵⁵ Anna, Singer, *Barnets bästa: om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*. (6 uppl; Stockholm: Norstedts Juridik, 2012), S. 18.

⁵⁶ Anders, Thunved, *Nya sociallagarna: med kommentarer, lagar och förordningar som de lyder*. (25 uppl; Stockholm: Norstedts Juridik, 2012), S. 355.

Som huvudregel ges insatser inom ramen för frivillighet enligt SoL. När barnets bästa inte kan tillgodoses genom samtycke kan tvångsvård aktualiseras. Detta regleras genom lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. Lagen fungerar som ett komplement till socialtjänstlagen.⁵⁷ Vid beslut om LVU begränsas vårdnadshavarnas bestämmanderätt. Begränsningen sker i den utsträckning som krävs för att barnet ska få nödvändig vård. Den rättsliga vårdnaden kvarstår.⁵⁸

Sedan år 2000 finns lagen om särskild företrädare för barn. Lagen syftar till att skydda barns rättigheter. Den gäller i situationer där vårdnadshavaren misstänks för brott mot barnet. En särskild företrädare kan då förordnas. Företrädaren ska tillvarata barnets intressen under förundersökning och rättsprocess. Företrädaren fungerar som barnets ställföreträdare i stället för vårdnadshavaren.⁵⁹

Svenskt medborgarskap och gällande rätt

Medborgarskap har betydelse för statens ansvar gentemot svenska barn i Syrien. Medborgarskapet utgör den rättsliga grund som avgör statens skyldigheter att skydda, bistå och repatriera svenska medborgare. Detta gäller även när de befinner sig i konfliktområden.

Svenskt medborgarskap regleras i regeringsformen⁶⁰ och i lagen om svenskt medborgarskap.⁶¹ Ett barn blir svensk medborgare vid födseln om minst en förälder är svensk medborgare. Detta gäller även om barnet föds utomlands. Barn till svenska medborgare är därmed svenska medborgare från födseln.

Svenskt medborgarskap och möjligheten att återkalla det har varit föremål för politisk debatt. Detta har varit särskilt tydligt i relation till personer som misstänks ha anslutit sig till Islamiska staten. Möjligheten att frånta individer deras svenska medborgarskap är mycket begränsad. Enligt 2 kap. 7 § regeringsformen får ingen svensk medborgare som är eller har varit bosatt i Sverige fråntas sitt medborgarskap. En sådan förändring kräver en grundlagsändring.⁶²

⁵⁷ Thunved, *Nya sociallagarna*, S. 355–356.

⁵⁸ Thunved, *Nya sociallagarna*, S. 355–356.

⁵⁹ Proposition 1998/99:133. *Särskild företrädare för barn*.

⁶⁰ SFS 1974:152, *Regeringsformen*.

⁶¹ SFS 2001:82. *Lag om svenskt medborgarskap*.

⁶² *Regeringsformen*.

Sverige har ratificerat 1961 års konvention om begränsning av statslöshet.⁶³ Sverige har därigenom åtagit sig att inte beröva personer deras medborgarskap om detta leder till statslöshet. Skyldigheten att undvika statslöshet följer främst av folkrätten.

Samma skyldighet återspeglas även i svensk rätt. Detta sker genom bestämmelser som begränsar när medborgarskap kan förloras. En central bestämmelse är 17 § medborgarskapslagen.⁶⁴

I andra europeiska länder har medborgarskap återkallats för personer som rest till Syrien för att ansluta sig till jihadistiska grupper. Detta gäller särskilt Storbritannien. Dessa fall rör personer med dubbla medborgarskap. Brittisk lag förbjuder att en individ görs statslös. Detsamma gäller enligt internationell rätt.⁶⁵

Förslag om att återkalla medborgarskapet för svenska medborgare som anslutit sig till Islamiska staten har även förekommit i den svenska politiska debatten.⁶⁶

Konsulära insatser vid kriser och katastrofer utomlands

Lagen om konsulära katastrofinsatser reglerar statens möjligheter att bistå svenska medborgare och andra personer med anknytning till Sverige vid kriser och katastrofer utomlands.

Enligt 1 § är staten skyldig att genomföra en konsulär katastrofinsats. Detta gäller när många personer med svensk anknytning drabbas. Det gäller också när behov av evakuering eller annan hjälp inte kan tillgodoses på annat sätt.⁶⁷

Beslut om att genomföra en konsulär katastrofinsats fattas av regeringen.⁶⁸

Personer som får hjälp genom en konsulär katastrofinsats blir som huvudregel återbetalningsskyldiga. Skyldigheten avser transport och eventuell vård utomlands. För minderåriga riktas betalningsansvaret mot förmyndaren. Ersättningskravet kan jämkas eller avskrivas. Detta gäller om det finns särskilda skäl.⁶⁹

⁶³ FN, *Convention on the Reduction of Statelessness* (1961).

⁶⁴ *Lag om svenskt medborgarskap*.

⁶⁵ The Guardian, UK 'has stripped 150 jihadists and criminals of citizenship', The Guardian 30 juli 2017, <https://www.theguardian.com/uk-news/2017/jul/30/uk-has-stripped-150-jihadists-and-criminals-of-citizenship> (Hämtad 11 december 2019).

⁶⁶ Salomon, Rogberg, Alliansen splittrad om indraget medborgarskap, Svenska Dagbladet 8 augusti 2017. <https://www.svd.se/alliansen-oense-om-indraget-medborgarskap> (Hämtad 2 december 2019).

⁶⁷ SFS 2010:813, *Lag om konsulära katastrofinsatser*.

⁶⁸ *Lag om konsulära katastrofinsatser*.

⁶⁹ *Lag om konsulära katastrofinsatser*.

Personer som får hjälp genom en konsulär katastrofinsats blir som huvudregel återbetalningsskyldiga för transport och eventuell vård utomlands. För minderåriga riktas betalningsansvaret mot förmyndaren, och ersättningskravet kan jämkas eller avskrivas om det finns särskilda skäl.⁷⁰ Lagen reglerar statens möjligheter att bistå svenska medborgare vid kriser och katastrofer utomlands, även när dessa befinner sig i konfliktområden.

Frågan om konsulärt stöd till svenska medborgare med koppling till IS aktualiserades under 2019. Utrikesminister Margot Wallström uttalade att personer som reser till områden som UD avråder från inte kan räkna med konsulär hjälp. Samtidigt betonade hon att barn och vuxna inte kan behandlas på samma sätt, men gav inga konkreta besked om vad detta skulle innebära i praktiken.⁷¹

Repatrieringens rättsliga ramar

Repatriering används vanligtvis i fråga om flyktingar. Begreppet används av UNHCR. Repatriering beskrivs som en process. Denna process omfattar återvändande, återanpassning, rehabilitering och rekonstruktion.⁷²

För de svenska barnen och deras mödrar i al-Hol-lägret beskrivs statusen i materialet varken som entydig flyktingstatus eller som frihetsberövande. Området de befinner sig i kontrolleras av kurdiska självstyresstyrkor. Dessa tillåter inte att någon lämnar lägret utan statligt övertagande. Repatriering är därmed den enda möjligheten att lämna lägret.⁷³

Sveriges hållning i frågan har i återkommande uttalanden berört möjligheten att separera barn från sina föräldrar. Uttalandena har även hänvisat till folkrätten. Utrikesminister Margot Wallström har i detta sammanhang uttalat att eventuella insatser behöver uppfattas som rättvisa och förenliga med gällande regelverk.⁷⁴

FN har i rapporter behandlat staters agerande i relation till barn i al-Hol-lägret. FN:s granskningskommission för Syrien har beskrivit risker. Barn kan bli kvar i lägret utan nationalitet och utan rättsligt skydd. Kommissionen har även behandlat frågan om separation mellan barn och föräldrar.⁷⁵

⁷⁰ Lag om konsulära katastrofinsatser.

⁷¹ Susanne, Palme, Wallström: IS-svenskar kan inte räkna med konsulär hjälp, Sveriges Radio 18 februari 2019, <https://www.sverigesradio.se/artikel/7157566>. (Hämtad 17 oktober 2019).

⁷² UNHCR, *Handbook for Repatriation and Reintegration Activities* (2004), <https://www.refworld.org/docid/416bd1194.html>

⁷³ Lubna, El-Shanti, Sverige för samtal om IS-barnen, Sveriges Radio 12 april 2019. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=7198414> (Hämtad 17 oktober 2019).

⁷⁴ Atallah, Wallström: Vi måste agera humanitärt.

⁷⁵ United Nations Human Rights Council, Escalating violence and waves of displacement continue to torment civilians during eighth year of Syrian conflict, United Nations Human Rights Council,

Kommissionens ordförande, Paulo Pinheiro, har uttalat sig. Han har angett att fråntagande av föräldrars nationalitet inte är förenligt med principen om barnets bästa. Han har även angett att repatriering av barn utan deras mödrar inte är förenlig med denna princip.⁷⁶

5.4 Folkrätten och internationella förpliktelser

Svenska statens jurisdiktion och ansvar enligt folkrätten

Sverige är bundet av flera internationella människorättsliga instrument som reglerar statens ansvar gentemot barn med svensk anknytning även utanför det egna territoriet. Dessa regelverk rör bland annat förbud mot diskriminering, rätten till liv och utveckling samt barns rätt till nationalitet. Avsnittet redogör för de folkrättsliga och internationella förpliktelser som är relevanta för att förstå statens ansvar i frågor som rör svenska barn i Syrien.

FN:s konvention om barnets rättigheter

Sverige är bundet av FN:s konvention om barnets rättigheter folkrättsligt genom ratificeringen 1990. Den 1 januari 2020 införlivas konventionen som svensk lag, vilket innebär att dess bestämmelser därefter kan åberopas direkt i svensk rättstillämpning.⁷⁷

FN:s konvention om barnets rättigheter antogs 1989 och syftar till att erkänna barn som individer med egna rättigheter.⁷⁸ Arbetet med mänskliga rättigheter visade tidigt att barns särskilda behov inte kunde tillgodoses genom ett generellt rättighetsskydd. Faktorer som ålder, beroendeställning och begränsad möjlighet att hävda sina intressen, gör barn särskilt sårbara och motiverar ett förstärkt skydd.⁷⁹

Barnrättskonventionen artikel 1 anger barns medborgerliga och mänskliga rättigheter och fastslår att rättigheterna gäller samtliga barn under 18 år.⁸⁰ Konventionen omfattar både skydd mot övergrepp och reglering av rättsförhållanden mellan barn, föräldrar och stat.

Fyra grundläggande principer styr tolkningen av konventionen:⁸¹

2019, <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=24972&LangID=E> (Hämtad 20 december 2019).

⁷⁶ United Nations Human Rights Council, Escalating violence.

⁷⁷ SFS 2018:1197, *Lag om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter*.

⁷⁸ FN, *Convention on the Rights of the Child* (1989).

⁷⁹ Singer, *Barnets bästa*, S. 38.

⁸⁰ FN, *Convention on the Rights of the Child*, art. 1.

⁸¹ FN, *Convention on the Rights of the Child*.

Artikel 2: Förbud mot diskriminering.

Artikel 3: Barnets bästa ska komma i främsta rummet.

Artikel 6: Rätt till liv, överlevnad och utveckling.

Artikel 12: Rätt att uttrycka sin mening och bli hörd.

Dessa principer ligger till grund för ett internationellt barnperspektiv där barn förstås som rättighetsbärare. Konventionen markerar att barndomen behandlas som en egen rättsligt relevant livsfas.

Nationalitet och statslöshet

Rätten till en nationalitet regleras både i internationell och nationell rätt. I artikel 15 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna anges att varje individ har rätt till en nationalitet. Bestämmelsen utgör en grundläggande internationell utgångspunkt för staters hantering av frågor som rör medborgarskap och statslöshet.⁸²

UNHCR anger att nationalitetens betydelse gör sig gällande både för personer i migratoriska situationer och för individer som befinner sig i sitt födelseland. Enligt organisationen uppstår statslöshet ofta till följd av brister i utformningen eller tillämpningen av nationell lagstiftning.⁸³ I Global Action Plan to End Statelessness beskrivs statslöshet som ett tillstånd som kan påverka individers möjligheter att ta del av samhällsfunktioner, bland annat genom begränsad tillgång till identitetshandlingar, utbildning, arbete samt hälso- och sjukvård. Rapporten redogör även för ett samband mellan statslöshet och tvångsfördrivning samt anger att utestängning av större grupper från rättigheter på grund av statslöshet kan få betydelse för staters sociala och ekonomiska utveckling.⁸⁴

I svensk rätt har nationalitet en särskild betydelse för individens rättsliga ställning. Svenskt medborgarskap är en förutsättning för vissa grundlagsskyddade rättigheter och påverkar individens rätt att vistas i landet samt tillgången till politiska rättigheter.⁸⁵

Nationalitetens betydelse för individens rättsliga position kommer även till uttryck i FN:s konvention om barnets rättigheter. Konventionen innehåller bestämmelser om barns rätt till

⁸² FN, *Universal Declaration of Human Rights* (1948), art. 15.

⁸³ UNHCR, *Handbook on Protection of Stateless Persons* (2014), https://www.unhcr.org/wp-content/uploads/sites/27/2017/04/CH-UNHCR_Handbook-on-Protection-of-Stateless-Persons.pdf.

⁸⁴ UNHCR, *Global Action Plan to End Statelessness 2014–2024* (2014), <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/5575a7894.pdf>.

⁸⁵ *Regeringsformen*, 2 kap. 1 och 7 §.

medborgarskap från födseln och behandlar staters ansvar att vidta åtgärder för att förebygga statslöshet bland barn.⁸⁶

6 Analys

I detta kapitel analyseras statens agerande i frågan om repatriering av svenska barn i läger i Syrien. Analysen utgår från rättsliga ramar, politiska uttalanden och säkerhetspolitiska argument, och knyter an till forskningsläget i kapitel 2, det teoretiska ramverket i kapitel 4, metodvalen i kapitel 3 samt den empiriska genomgången i kapitel 5.

Med säkerhetspolitiska argument avses resonemang som kopplar repatriering till risker för terrorism, samhällshot eller kontrollförlust.

Vidare utgår analysen från studiens forskningsfrågor. Dessa rör hur det rättsliga ramverket tolkas och tillämpas i barnens fall samt vilka politiska och språkliga faktorer som påverkar statens hållning.

Kapitlet är uppdelat i fyra delar. Den första behandlar barnens rättsliga status i praktiken. Den andra analyserar avhumaniserande drag i politiska uttalanden och offentlig debatt. Den tredje belyser hur risk och säkerhetsargument används för att legitimera begränsat agerande. Den fjärde sammanför analysen i relation till forskningsfrågorna.

6.1 Barnens rättsliga status i praktiken

Genomgången av det rättsliga materialet i kapitel 5 visar att barns rättsliga ställning är tydligt reglerad. Barnrättskonventionen fastslår förbud mot diskriminering, betonar barnets bästa som en överordnad princip och tydliggör rätten till liv, utveckling och medborgarskap.

I kombination med svensk medborgarskapslagstiftning innebär detta att barn till en svensk förälder i regel är svenska medborgare från födseln, även om de föds utomlands. Det rättsliga ramverket anger därmed ett tydligt ansvar gentemot dessa barn.

I materialet framträder dock flera nivåer där detta ansvar förstås och tillämpas på olika sätt. För analysen är det centralt att skilja mellan tre nivåer, internationell rätt, svensk rätt och statlig praktik.

Normnivå: internationell rätt

Barnrättskonventionen slår fast att barn inte får hållas ansvariga för sina föräldrars handlingar. Stater ska säkerställa barns rätt till liv, utveckling och identitet. UNHCR:s riktlinjer om repatriering och skydd mot statslöshet förstärker detta genom att betona staters ansvar att möjliggöra återvändande, dokumentation och medborgarskap för utsatta barn.

⁸⁶ FN, *Convention on the Rights of the Child*, art. 7.

Normnivå: svensk rätt

Svensk medborgarskapslagstiftning anger att barn till svenska medborgare är svenska, oavsett födelseort. Socialtjänstlagen och LVU tydliggör statens ansvar att skydda barn när deras hälsa eller utveckling hotas. Lagen om konsulära katastrofinsatser ger dessutom regeringen möjlighet att bistå svenska medborgare vid allvarliga kriser utomlands. Sammantaget ger den svenska rättsordningen ett betydande handlingsutrymme att agera för barn i utsatta situationer.

Tillämpningsnivå: statlig praktik

I politiska och administrativa sammanhang benämns de svenska barnen i Syrien återkommande som personer med "anknytning till Sverige". Begreppet saknar självständig rättslig status och förekommer inte i medborgarskapslagstiftningen som grund för att begränsa barns rättigheter. Trots detta används begreppet i praktiken för att beskriva barns relation till staten. Den konsulära katastroflagstiftningen har inte tillämpats, samtidigt som det finns omfattande dokumentation om dödlighet, undernäring och bristande skydd i lägren.

Den språkliga förskjutningen i hur barn benämns får konsekvenser. När de svenska barnen i Syrien beskrivs som personer med anknytning till Sverige snarare än som svenska medborgare förändras hur statens ansvar framställs. Detta synliggör ett centralt problem. Formella rättigheter förutsätter erkännande och institutionell aktivering. När ingen stat träder in som garant riskerar rättigheter att förbli överksamma.

Denna situation kan förstås i ljuset av det som Clutterbuck et al. benämner som ett rättsligt vakuum. De svenska barn som befinner sig i lägren är inte nödvändigtvis statslösa i juridisk mening, men befinner sig i en position där deras rättigheter saknar faktisk genomslagskraft.

Begreppet anknytning kan i detta sammanhang förstås som ett mellanläge, där barnen varken fullt ut inkluderas i den nationella gemenskapen eller formellt exkluderas. I fallet med Skråmo Gonzales-barnen blir detta särskilt tydligt, då tillgången till skydd blir beroende av politiska avvägningar snarare än en konsekvent rättstillämpning.

Sammantaget visar dessa nivåer ett tydligt glapp mellan rättslig norm och praktik. Med Hannah Arendts terminologi befinner sig de svenska barnen i Syrien i en situation där deras formella rättigheter är starka i teorin men inte omsätts i konkret handling, vilket gör deras rätt till skydd villkorad snarare än garanterad.

Det hermeneutiska angreppssättet synliggör hur detta glapp uppstår. När lagtext och internationella konventioner läses isolerat framstår statens ansvar som långtgående. När samma texter sätts i relation till politiska uttalanden och faktisk praktik framträder en snävare tolkning av handlingsutrymmet.

Analysen indikerar därmed att det inte är avsaknad av juridiska verktyg som begränsar statens agerande. I stället påverkas förståelsen av ansvar och möjligheter av hur rättsreglerna tolkas och kommuniceras i praktiken.

6.2 Avhumanisering i politiska uttalanden och offentlig debatt

Kapitel 5 visar att de svenska barnen i Syrien ofta beskrivs genom sina föräldrars påstådda koppling till Islamiska staten. I den offentliga debatten förekommer benämningar som ”IS-barn” och ”jihadiavkommor”.

Dessa uttryck kan förstås som exempel på animalisk avhumanisering enligt Haslam. Barnen tillskrivs här en negativ och till synes oföränderlig essens genom kopplingen till föräldrarnas handlingar. Detta bidrar till att göra individuella omständigheter, förändring och barns särskilda rättsliga ställning irrelevanta. Barnen framställs som potentiella hot snarare än som sårbara rättighetssubjekt. Detta förskjuter fokus från rättigheter till säkerhet.

Haslams tvådimensionella modell används här för att analysera hur avhumanisering tar sig olika uttryck i konkreta uttalanden.

I ett inlägg beskriver politikern Hanif Bali barnen som ”jihadiavkommor” och anger att deras oskuld är irrelevant. Detta kan förstås som uttryck för animalisk avhumanisering, där barnen tillskrivs en hotfull essens snarare än individuella mänskliga egenskaper.

Ulf Kristerasons användning av begreppet ”terroristbarn” förankrar barnens identitet i föräldrarnas handlingar. Detta försvårar en förståelse av barnen som självständiga rättighetsbärare.

Även utanför den partipolitiska debatten förekommer uttalanden som bidrar till att konstruera barnen som ett potentiellt hot snarare än som rättighetsbärare. I ett öppet brev, som uppges vara skrivet av en behandlingsassistent vid Statens institutionsstyrelse (SiS), uttrycks en stark rädsla inför möjligheten att ta emot svenska barn från Syrien. Brevskrivaren beskriver ett mottagande utan föregående grundlig konsekvensanalys som omdömeslöst. Samtidigt uttrycker personen en stark oro inför att barnen ska komma till Sverige. I detta sammanhang framställs barnen som potentiellt farliga snarare än som skyddsbehövande. Detta kan förstås som ett uttryck för mekanistisk avhumanisering. Barnens sårbarhet och behov av omsorg tonas ned till förmån för riskresonemang.

Sett i ljuset av Arendts analys kan detta förstås som ett uttryck för hur rättigheter upphör att vara verkställbara när den politiska gemenskapen drar tillbaka sitt erkännande. När rädslan ges normativ betydelse i bedömningen av barnens situation förskjuts fokus från deras rättsliga status. Barnen riskerar då att behandlas som problemobjekt snarare än som rättighetsbärare under statens ansvar. Tillsammans visar exemplen hur barnen berövas både mänsklig särart och mänsklig natur. Detta bidrar till att de framstår som mindre skyddsvärda än andra barn.

Livingstone Smiths perspektiv fördjupar analysen. Avhumanisering avser inte enbart tillskrivandet av negativa egenskaper, utan ett ifrågasättande av individens erkännande som fullvärdig medlem av den mänskliga gemenskapen.

I vissa uttalanden erkänns barnens oskuld och rätt till skydd. Dessa erkännanden begränsas dock ofta genom samtida hänvisningar till risk, hot eller juridiska hinder. Barnens rättigheter erkänns i princip, men underordnas i praktiken säkerhetsöverväganden.

6.3 Risk och hotargument som legitimering av begränsat agerande

I materialet förekommer återkommande argument där repatriering kopplas till risker för terrorism, samhällshot och kontrollförlust. Dessa resonemang riktas formellt mot vuxna aktörer, men får indirekta konsekvenser även för barnen.

När repatriering beskrivs som riskfylld förskjuts fokus från barnens rättigheter till statens behov av säkerhet och kontroll.

I kapitel 5 kan lagstiftningen förstås som ett system av möjligheter att skydda barn. I politiska uttalanden framställs samma regelverk i stället som ett hinder. Folkrättsliga principer åberopas som hinder. En sådan princip är svårigheten att separera barn från sina föräldrar. Detta används för att motivera att barnen inte kan hämtas hem utan vuxna. Samtidigt uttrycks motstånd mot att repatriera de vuxna. Resultatet blir en juridisk och politisk låsning där barnen blir kvar i lägren.

Barnets bästa åberopas ofta i dessa resonemang. Begreppet används dock sällan i relation till barnens faktiska situation i lägren. Dokumenterad undernäring, sjukdom, våld och avsaknad av skydd analyseras sällan i dessa sammanhang.

Separation framställs som ett absolut hinder. Den behandlas inte som en fråga som kräver barnrättsliga avvägningar. Barnets bästa används därmed för att motivera återhållsamhet. Det används inte för att pröva vilka åtgärder som faktiskt kan tillgodose barnets rätt till liv, utveckling och skydd.

6.4 Samlad analys i relation till forskningsfrågorna

Analysen möjliggör nu en återkoppling till studiens forskningsfrågor.

För det första visar analysen att det rättsliga ramverket är omfattande. Nationella och internationella regler ger ett tydligt skydd för barn i utsatta situationer. Medborgarskapslagen, barnrättskonventionen och lagen om konsulära katastrofinsatser ger Sverige ett betydande handlingsutrymme. Det finns därmed rättsliga förutsättningar att agera.

För det andra framträder ett mönster där politiska uttalanden och säkerhetsargument bidrar till att begränsa hur detta handlingsutrymme uppfattas. Genom kopplingen mellan barnen och deras föräldrars handlingar förskjuts fokus från barnens individuella rättigheter till frågor om risk och hot.

För det tredje visar analysen att föräldrarnas påstådda koppling till Islamiska staten har stor betydelse för hur barnen framställs som rättighetsbärare. Barnens anspråk på skydd försvagas när de förstås genom släktskap snarare än genom sin juridiska status.

Sammanfattningsvis visar analysen att denna diskrepans inte främst är juridiskt betingad. Den formas i samspelet mellan rättsliga tolkningar, säkerhetsargument och språkliga framställningar som påverkar hur ansvar och möjligheter förstås.

7 Slutsatser och diskussion

Detta kapitel sammanfattar studiens resultat i relation till forskningsfrågorna. Fokus ligger på de svenska barnens rättsliga och politiska position. Kapitlet behandlar också de faktorer som bidrar till att förklara Sveriges begränsade repatriering av barn från nordöstra Syrien.

Studien visar för det första att det nationella och internationella rättsliga ramverket ger ett betydande handlingsutrymme för att skydda de svenska barnen. Barnrättskonventionen fastslår barns rätt till skydd, identitet och utveckling. Svensk medborgarskapslagstiftning innebär att barn med svensk förälder i regel är svenska medborgare från födseln. Även socialtjänstens regelverk tydliggör statens ansvar vid allvarlig utsatthet. Lagen om konsulära katastrofinsatser ger dessutom möjlighet till statliga insatser i krissituationer.

För det andra visar analysen ett tydligt glapp mellan dessa rättsliga normer och statens faktiska agerande. I praktiken beskrivs barnen ofta som barn med anknytning till Sverige. De benämns mer sällan som svenska medborgare. Detta bidrar till att göra deras rättsliga ställning oklar. Samtidigt ges juridiska regler och säkerhetspolitiska hänsyn karaktären av begränsningar. Detta innebär att statens ansvar i praktiken framställs som mer begränsat än vad rättsreglerna anger.

För det tredje visar studien att föräldrarnas presumtiva koppling till Islamiska staten har stor betydelse för hur barnen framställs som rättighetsbärare. I politiska uttalanden och mediala texter förstås barnen ofta genom sitt släktskap. Detta påverkar hur deras behov av skydd och statligt ansvar formuleras. Avhumaniseringsteorin synliggör hur barns individuella rättigheter i dessa sammanhang riskerar att försvagas. Detta sker trots att barnens egen skuld uttryckligen förnekas.

Analysen visar därmed att den begränsade repatrieringen inte främst är juridiskt betingad. Den formas i samspelet mellan rättsliga tolkningar, säkerhetspolitiska argument och språkliga framställningar. Dessa faktorer påverkar hur statens ansvar och handlingsutrymme förstås. När barnens rättsliga status inte ges företräde uppstår ett mellanläge. I detta mellanläge erkänns formella rättigheter, men de omsätts inte i praktisk handling.

Resultaten aktualiserar frågor om hur principen om barnets bästa tillämpas i situationer där säkerhetspolitiska hänsyn ges stor vikt. De väcker också frågor om hur långt statens ansvar sträcker sig gentemot barn som i juridisk mening tillhör den nationella gemenskapen, men som befinner sig utanför statens territorium.

7.1 Framtida forskning

Framtida forskning bör undersöka hur principen om barnets bästa tillämpas i svenska myndigheters beslutsprocesser när säkerhetspolitiska hänsyn vägs in. Det finns också behov av att analysera hur barns individuella rättsliga status påverkas i sådana sammanhang.

Vidare kan jämförande studier av andra staters repatrieringspolitik bidra med kunskap om vilka organisatoriska och politiska faktorer som möjliggör att barnrättsliga åtaganden upprätthålls även i säkerhetspolitiskt krävande situationer.

Bibliografi

Arendt, Hannah, *Totalitarismens ursprung*. Göteborg: Diadalos, 2016.

Arwa, Damon, A Forgotten Camp in Syria Could Be the Birthplace of ISIS' Revenge Generation, CNN 2 september 2019. <https://edition.cnn.com/2019/09/12/middleeast/syria-al-hol-camp-isis-intl/index.html> (Hämtad 17 oktober 2019).

Atallah, Carol, Wallström: Vi måste agera humanitärt, SVT Nyheter 11 april 2019. <https://www.svt.se/nyheter/wallstrom-vi-maste-agera-humanitart> (Hämtad 17 oktober 2019).

Backman, Jarl, *Rapporter och uppsatser*. 3 uppl. Lund: Studentlitteratur AB, 2016.

Bali, Hanif. Twitter post, 16 februari 2019, 10:27 em, <https://x.com/hanifbali/status/1096883859197710337>.

Clutterbuck, Martin, Cunial, Laura, Barsanti, Paola och Gewis, Tina. Establishing Legal Identity for Displaced Syrians. *Forced Migration Review*, nr 57 (2018): S. 59–61.

Cockburn, Patrick, *The Rise of Islamic State: ISIS and the New Sunni Revolution*. London: Verso, 2015.

El-Shanti, Lubna, Sverige för samtal om IS-barnen, Sveriges Radio 12 april 2019. <https://sverigesradio.se/artikel/7198414> (Hämtad 17 oktober 2019).

FN. *Convention on the Reduction of Statelessness*. 1961.

FN. *Convention on the Rights of the Child*. 1989.

FN. *Universal Declaration of Human Rights*. 1948.

Gustavsson, Martin och Svanström, Yvonne, *Metod: Guide för historiska studier*. Lund: Studentlitteratur AB, 2018.

Gudmundson, Per. Gudmundson Blogg. 2015-06-12. <http://gudmundson.blogspot.com/2015/06/borja-gora-bomber-fran-simpla-grejer.html> (Hämtad 22 november 2019).

Hamadé, Kassem, Svenske IS-krigarens gråtande video-vädjan, Expressen 2 februari 2015. <https://www.expressen.se/gt/svenske-is-krigarens-gratande-video-vadjan/> (Hämtad 22 november 2019).

Haslam, Nick. Dehumanization: An Integrative Review. *Personality and Social Psychology Review* 10, nr 3 (2006): S. 252–264.

International Rescue Committee. Data Analyzed by the IRC Reveals Staggering Health and Humanitarian Needs of Children in Al-Hol Camp. International Rescue Committee.

2019. <https://www.rescue.org/press-release/data-analyzed-irc-reveals-staggering-health-and-humanitarian-needs-children-al-hol> (Hämtad 17 oktober 2019).

Janouch, Katerina. Sverige klarar inte av att rehabilitera IS-barnen eller de barn som blivit utsatta för IS. Katerina Magasin. 2019. <https://katerinamagasin.se/sverige-klarar-inte-av-att-rehabilitera-is-barnen-eller-de-barn-som-blivit-utsatta-for-is/> (Hämtad 15 december 2019)

Justesen, Lise och Mik-Meyer, Nanna, *Kvalitativa metoder: från vetenskapsteori till praktik*. Lund: Studentlitteratur AB, 2011.

Klinghoffer, Sanna och Wikén, Johan, Uppgift: Svenska kvinnor och barn har flytt från IS-läger, SVT Nyheter 8 december 2019. <https://www.svt.se/nyheter/utrikes/uppgift-svenska-kvinnor-och-barn-har-flytt-fran-is-lager> (Hämtad 13 december 2019).

Kristeresson, Ulf och Wallmark, Hans, Vad är regeringens plan för IS-terroristers barn? Expressen Debatt 25 augusti 2019. <https://www.expressen.se/debatt/vad-ar-regeringens-plan-for-is-terroristers-barn/> (Hämtad 17 oktober 2019).

Livingstone Smith, David, *Less Than Human: Why We Demean, Enslave, and Exterminate Others*. New York: St. Martin's Press, 2011.

Napoleoni, Loretta, *Islamiska staten*. Stockholm: Fri Tanke, 2015.

Proposition 1998/99:133. *Särskild företrädare för barn*.

Rädda Barnen. Säkerhetsläget i Al-Hol allt mer allvarlig. Rädda Barnen. 2019. <https://press.raddabarnen.se/pressreleases/saekerhetslaeget-i-al-hol-allt-mer-allvarlig-2915125> (Hämtad 17 oktober 2019).

Rembe, Malena, IS-jihadisterna måste få komma hem, Dagens Industri 1 mars 2019. <https://www.di.se/debatt/sverige-maste-hamta-hem-is-jihadisterna/> (Hämtad 1 december 2019).

Rogberg, Salomon, Alliansen splittrad om indraget medborgarskap, Svenska Dagbladet 8 augusti 2017. <https://www.svd.se/alliansen-oense-om-indraget-medborgarskap> (Hämtad 2 december 2019).

Roy, Oliver, *Jihad and Death: The Global Appeal of Islamic State*. London: Hurst & Co, 2017.

Sandelin, Magnus, *Jihad: svenskarna i de islamiska terrornätverken*. Stockholm: Reporto, 2012.

SFS 1974:152. *Regeringsformen*.

SFS 1990:52. *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga*.

SFS 2001:82. *Lag om svenskt medborgarskap*.

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*.

SFS 2010:813. *Lag om konsulära katastrofinsatser*.

SFS 2018:1197. *Lag om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter*.

Singer, Anna, *Barnets bästa: om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*. 6 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, 2013.

SOU 1997:116. *Barnets bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige: betänkande*.

The Guardian, UK Has Stripped 150 Jihadists and Criminals of Citizenship, The Guardian 30 juli 2017. <https://www.theguardian.com/uk-news/2017/jul/30/uk-has-stripped-150-jihadists-and-criminals-of-citizenship> (Hämtad 2 december 2019).

Thomsen, Dante och Klinghoffer, Sanna, Så många IS-återvändare känner kommunerna till, SVT Nyheter 18 december 2018. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/sa-dalig-koll-har-kommunerna-pa-is-atervandarna> (Hämtad 22 november 2019).

Thunved, Anders, *Nya sociallagarna: med kommentarer, lagar och förordningar som de lyder*. 25 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik, 2012.

UNHCR. *Convention on the Reduction of Statelessness*. 1961.

UNHCR. *Global Action Plan to End Statelessness 2014–2024*. 2014. <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/5575a7894.pdf>

UNHCR. *Handbook on Protection of Stateless Persons, 2014*. https://www.unhcr.org/wp-content/uploads/sites/27/2017/04/CH-UNHCR_Handbook-on-Protection-of-Stateless-Persons.pdf

UNHCR. *Handbook for Repatriation and Reintegration Activities*. 2004. <https://www.refworld.org/docid/416bd1194.html>

UNICEF. Barnkonventionen blir svensk lag 2020. UNICEF. 2019. <https://blog.unicef.se/2018/06/13/barnkonventionen-blir-lag/> (Hämtad 10 december 2019).

United Nations Human Rights Council. Escalating Violence and Waves of Displacement Continue to Torment Civilians during Eighth Year of Syrian Conflict. United Nations Human Rights Council. 2019. <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=24972&LangID=E> (Hämtad 20 december 2019).

United Nations Security Council. Report of the Secretary-General on Children and Armed Conflict in Iraq. United Nations Security Council. 2019. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2015/852&Lang=E&Area=UNDOC (Hämtad 20 december 2019).

Vetenskapsrådet. *God forskningssed 2017*. Stockholm: Vetenskapsrådet, 2017.
<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed-2017.html>
(Hämtad 13 december 2019)

Yin, Robert K, *Fallstudier: design och genomförande*. Malmö: Liber AB, 2007.

Yousuf, Etezaz, Löfven: UD:s ansvar att avgöra om IS-svenskarna, Göteborgs-Posten 17 maj 2019. <https://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/l%C3%B6fven-ud-s-ansvar-att-avg%C3%B6ra-om-is-svenskarna-1.15141057> (Hämtad 11 december 2019).